

טענת הגנה עצמית במשפט פלילי

הגנה עצמית היא אותה הגנה שהפרט נדרש לה כשנשקפת לו או לזולתו סכנת פגיעה מהתנקשות שלא כדין והפעולה נועדה כדי למנוע את גרימת הפגיעה או את השלמתה. עיקרה של ההגנה הוא שלילת פליליותו של מעשה שנעשה כלפי "תוקף" במטרה להדוף תקיפה שלא כדין. מהם הרכיבים הדרושים לשם הוכחת הגנה עצמית? כיצד בוחן בית המשפט את טענת ההגנה עצמית? עו"ד אסף דוק מסביר.

טענת הגנה עצמית

סעיף 34' לחוק העונשין, תשל"ז-1977, קובע כך: "לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי כדי להדוף תקיפה שלא כדין שנשקפה ממנה סכנה מוחשית של פגיעה בחייו, בחירותו, בגופו או ברכושו, שלו או של זולתו; ואולם, אין אדם פועל תוך הגנה עצמית מקום שהביא בהתנהגותו הפסולה לתקיפה תוך שהוא צופה מראש את אפשרות התפתחות הדברים."

יסודות ההגנה העצמית

ההלכה המנחה בעפ 4191 / 05 **ארנולד אלטגאוז נ' מדינת ישראל** מונה שישה תנאים מצטברים, אשר בהתקיימם עומדת לנאשם ההגנה העצמית:

1. דרישת המיידיות

לפי לשון החוק, נדרש כי מעשה ההתגוננות היה "דרוש באופן מיידי" על מנת להדוף את התקיפה. תנאי זה בוחן את עיתוי המעשה, על שני היבטיו: על ההגנה להתבצע רק מרגע שהמעשה דרוש באופן מיידי על מנת להדוף את התקיפה, ועליה להיפסק מרגע שלא נדרש עוד מעשה התגוננות על מנת להדוף את התקיפה

2. הדיפת תקיפה שלא כדין

מבטא את תכלית עשייתו של המעשה שלגביו נדרש יישומו של הסייג. נדרש שלא ניתן היה להדוף את התקיפה בדרך אחרת פוגענית פחות בתוקף. תנאי הנחיצות כולל בתוכו הן את הנחיצות האיכותית (בפני העושה לא עמדו אלטרנטיבות אחרות) והן את הנחיצות הכמותית (העושה לא יכול היה לנקוט בכוח מועט יותר). ההגנה מוגבלת רק למעשי ההתגוננות. (ע"פ 319/71 ש"ך נ' מדינת ישראל).

"תקיפה" משמעות תקיפה בהקשר זה, אינה זהה למשמעותו בסעיף 378 לחוק העונשין, אלא רחב ממנו וכולל גם מעשים שאינם באים בגדר עבירת התקיפה. (דברי ההסבר להצעת החוק התשנ"ב)

פלר בספרו מגדיר תקיפה שלא כדין הגדרה רחבה: "כל מעשה זדוני שעלול לפגוע באחד מן האינטרסים הלגיטימיים שההגנה הפרטית עליהם מותרת והטעון הדיפה לשם מניעת הפגיעה בהם או לשם מניעת ההשלמה של הפגיעה בהם."

כלומר - די במעשה זדוני כלשהו ובלבד שהמדובר במעשה העשוי לפגוע באחד האינטרסים המוגנים.

3. סכנה מוחשית

מבטא את אופיו של הסיכון הטמון בתקיפה כסיכון ממשי העומד להתממש להבדיל מסיכון ערטילאי שהוא בחזקת איום רחוק. הדגשה מיוחדת של דרישת המוחשיות בנוסף לסעיף הסבירות.

4. פגיעה בחירות גוף או רכוש

קדמי מגדיר כי מדובר בכל פגיעה ולא דווקא פגיעה חמורה, ובלבד שתהא זו פגיעה ממשית, להבדיל מפגיעה של מה בכך.

5. מגבלה לתחולת ההגנה - כניסה מרצון למצב של התנהגות פסולה

אין אדם זכאי להגנה במקום שההתנהגות הפסולה הביאה לתקיפה תוך שהוא צופה מראש שיעמוד במצב של הגנה עצמית.

הסייג כולל 2 מרכיבים:

• המתגונן הביא בהתנהגותו הפסולה לתקיפה

התנהגות פסולה הינה לאו דווקא בלתי חוקית. גם מעשים חוקיים - מקנטרים אשר יוצרים חשש לאלימות.

התנהגות פסולה לגבי עצם הכניסה לקטטה או לעימות ולא התנהגות פסולה כלשהי בין המתגונן לתוקף [ראו ע"פ 298/88 טויטו נ' מדינת ישראל].

• צפייה מראש את אפשרות התפתחות הדברים

נדרשת צפייה בפועל סובייקטיבית, קרי צפיית אפשרות התפתחות הדברים ולא וודאותם. הלכה זו באה לידי ביטוי בפסיקה גם בטרם עוגנה בחוק.

6. דרישת הסבירות

התנאי השישי הוא למעשה תנאי הפרופורציה, קרי נדרש יחס ראוי בין הנזק הצפוי מפעולת המגן לנזק הצפוי מן התקיפה. התנאי השישי, בניגוד לחמישה שקדמו לו, מהווה תנאי נורמטיבי, אשר טעות לגביו מהווה טעות בידיעת הדין ולא טעות שבעובדה.

על מנת לבסס סייג זה יש לעורר ספק סביר שמא התקיימו באופן אובייקטיבי נסיבות אשר בגינן נדרש הנאשם למעשה שעשה כדי להדוף "סכנה מוחשית של פגיעה בחייו, בחירותו, בגופו או ברכושו, שלו או של זולתו".

על ההצדקה לקיומה של טענת ההגנה העצמית עמד השופט לנדוי בע"פ 410/71 הורוביץ נ' מדינת ישראל, פ"ד כו (1) 624, בעמ' 629:

"...אדם הנקלע על לא עוול בכפו אל תוך מצב של צורך לעמוד על נפשו או למנוע נזק חמור מעצמו או מאלה שלשומם הוא אחראי, מותר לו לנקוט אמצעים ראויים לשם הדיפת סכנה כזאת, גם בדרך עשיית מעשים שבדרך כלל אסורים באיסורי החוק הפלילי".

בבוא בית-המשפט להחליט אם עומדת לנאשם הגנה זו, נדרש הוא לאזן בין הרצון להגן על קורבנה של תקיפה, מחד, לבין אינטרס הציבור להשליט חוק וסדר ולמנוע "חיסול חשבונות" בדרך אלימה.

נטל ההוכחה של טענת ההגנה העצמית במשפט הפלילי

כב' השופט קדמי מציין בספרו כי על הנאשם רובץ נטל הראיה - עליו להבטיח כי תהיה בחומר הראייה הכולל תשתית מספקת להקמת ספק, שמא נתקיימו הנסיבות המקימות את הסייג, ודי בספק כדי להנותו ממנו.

הגנה עצמית מפני פורץ לבית מגורים או בית עסק - סעיף 1'34 לחוק העונשין

האם אדם המגלה בביתו או בעסקו פורץ רשאי להיאבק בו ואולי אף לגרום למותו מבלי שישא באחריות פלילית? השאלה כאמור עוררה דיון ציבורי מסעיר בעקבות פרשת שי דרומי, חקלאי בעל חווה הסמוכה למועצה המקומית מיתר. כנגד דרומי הוגש כתב אישום בגין הריגה וחבלה של פורצים למשק החקלאי שבבעלותו. מעצרו עורר מחאה ציבורית בישראל בעיקר בקרב פעילי הימין וחקלאי הנגב. חברי הכנסת הגישו מספר הצעות חוק בעקבות הפרשה מה שהוביל לתיקון חוק העונשין, תיקון המכונה בציבור [חוק דרומי](#), המעניק פטור מאחריות פלילית למי שפעל נגד פורץ שחדר לביתו או עסקו.

במסגרת תיקון 98 לחוק העונשין הוסיף המחוקק את **סעיף 134'1** שעניינו הגנה עצמית בנסיבות של פריצה לבית מגורים, בית עסק ומשק חקלאי מגודר. "חוק דרומי" הוא למעשה תוספת לטענת ההגנה העצמית הקבועה בסעיף 134'1 לחוק. ההגנה החדשה נועדה לפטור אדם מאחריות פלילית אם עשה מעשה שדרש באופן מיידי בכדי להדוף מי שנכנס או פורץ לבית מגוריו מתוך כוונה לבצע עבירה או מי שמנסה לעשות כן ובתנאי שהאדם לא הביא להתפרצות באמצעות התנהגותו הפסולה ובתנאי כי המעשה לא היה בלתי סביר בעליל. להלן ההגנה בחוק מפני פורץ לבית מגורים או בית עסק:

(א) לא יישא אדם באחריות פלילית למעשה שהיה דרוש באופן מיידי כדי להדוף מי שמתפרץ או נכנס לבית המגורים, בית העסק או המשק החקלאי המגודר (לרבות שטח מרעה ושטח המשמש לאחסון ציוד וכלי רכב במשק חקלאי), שלו או של זולתו, בכוונה לבצע עבירה, או מי שמנסה להתפרץ או להיכנס כאמור.

(ב) ההגנה הקבועה בסעיף קטן (א) לא תחול אם -

(1) המעשה לא היה סביר בעליל, בנסיבות העניין, לשם הדיפת המתפרץ או הנכנס.

(2) האדם הביא בהתנהגותו הפסולה להתפרצות או לכניסה תוך שהוא צופה מראש את אפשרות התפתחות הדברים.

המחוקק בהגנה חדשה זו ביקש הלכה למעשה להבחין בין נסיבות של הגנה עצמית בחצרו של אדם ובין הגנה עצמית מחוץ לביתו וחצרו. המחוקק ביקש להרחיב את ההגנה כשאדם נמצא בביתו או בעסקו וחיזק את זכותו של כל אדם להגן על חייו וקניינו בהם.

הגנה חדשה זו נבחנה במקרה שארע באוגוסט 2016, במסגרתו תושב בית אלעזרי ירה למוות בפורץ שניסה לגנוב את משאיתו. פרקליטות מחוז מרכז החליטה לבסוף לסגור נגדו את התיק בהיעדר אשמה פלילית לאורו של חוק דרומי.

ישנם מקרים שבהם אדם שיבקש להתגונן מפני פורץ, עשוי למצוא את עצמו מואשם בפלילים, למרות ההגנה מפני פורץ. לדוגמה, כזכור פרשת דרומי הסתיימה בכך שבית המשפט החליט לזכות את דרומי, ברוב דעות, [מעבירת הריגה](#) וכן מעבירה של [חבלה בכוונה מחמירה](#). יחד עם זאת, דרומי הורשע [בהחזקה ובנשיאה לא חוקית של נשק](#), עבירות שבעניין נקבע עונש מאסר כבד. בגין רכישה או החזקת נשק שלא כדין נקבע עד 7 שנות מאסר ובגין נשיאה או הובלת נשק שלא כדין נקבע עד 10 שנות מאסר. יוצא מכך, שההגנה מפני אחריות פלילית בגין פריצה לבית מגורים או בית עסק היא אף פעם לא מוחלטת אלא תלויה בנסיבותיו הייחודיות של האירוע.

באילו מצבים אדם שרק הגן על עצמו עשוי להיות מואשם בפלילים?

במקרים מסוימים אדם עשוי למצוא עצמו מואשם בפלילים למרות שכל רצונו היה להתגונן מפני הסכנה שנשקפה לו. חשוב לזכור את התנאים לתחולתה של ההגנה בדגש על הניסיון לנטרל את הסכנה בלבד ולא "לחסל חשבונות" עם מבצעה, כמו גם הימנעות מכניסה לסיטואציה שבה מראש יכולת לצפות שהאירוע ייגרם באופן קיצוני ולא סביר. הגנה מפני אחריות פלילית היא אף פעם לא הרמטית והיא אינה ניתנת לצפייה מראש. ישנם מקרים ונסיבות שעשויים להיכנס לתחום האפור וטענת ההגנה העצמית עלולה שלא לחול עליהם. בכדי שגרסתך תוצג באופן המקצועי והאמין ביותר תוך מניעת הרשתתך בפלילים פנה ללא דיחוי להתייעצות עימנו בטלפון **052-6885006** או [השאר פרטים](#) ונשמח לסייע ולהציע לך מענה ופתרונות מקצועיים בהתאמה אישית. הפניה אינה כרוכה בהתחייבות כל שהיא מצדך. סודיות מלאה מובטחת.

{*:fast_contact}